

І.В.Верба (Київ)
Дилема Петрик – Мазепа в наукових студіях
Олександра Оглоблина

Славетний український історик-емігрант Олександр Оглоблин (1899 – 1992) чимало своїх високопрофесійних досліджень присвятив історії України кінця XVII – початку XVIII століття, а саме добі гетьмана Івана Мазепи. Одне з центральних місць в його мазепіанському циклі посідає з’ясування питання ставлення і принагідної участі Івана Мазепи в повстанні його відомого сучасника гетьмана ханської України Петрика (Петра Іваненка). Цієї проблематики невтомний вчений торкнувся в своїх численних і відомих розправах, на кшталт “Договір Петра Іваненка (Петрика) з Кримом 1692 року” (К. 1927 р.), “Мазепа і Петрик” (К., 1929), “Ескізи з історії повстання Петра Іваненка (Петрика)” (К., 1929), “Боротьба старшинських угруповань на Гетьманщині в кінці XVIII ст. і виступ Петрика” (Львів, 1940), “Гетьман Іван Мазепа та його доба” (Нью-Йорк, 1960) та інших. В них, на основі значного фактичного матеріалу, який науковець скрупульозно зібрав в багатьох архівосховищах Києва (Відділ рукописів і стародруків Всенародної бібліотеки України, Центральний архів давніх актів) та Москви (Архів Міністерства закордонних справ) він прийшов до висновку що:

1) повстання Петрика 1692 року було виявом старшинської опозиції, яка хотіла відірвати Україну від Московщини, а разом з тим антагонізмом між значними аристократичними українськими козацькими родами проти тодішньої проросійської політики гетьмана Лівобережної

України Івана Мазепи;

2) Петрик міг бути знаряддям у руках Мазепи в його політиці відносно Російської держави. Це він ілюструє такими словами:

“Давні спільники, старі дорошенківці, гетьман і генеральний писар, Мазепа й Кочубей розпочали цю важливу й таємну справу спільно. На меті було скласти угоду з Кримом і за кримською допомогою вибитися з-під московської зверхності, вміти з антитурецької коаліції добитися кращих умов задля українського торгу на Чорноморщині, утворити самостійну Українську державу”;

3) повстання Петрика 1692 року, яке виразно уособлювало соціальні риси, повернуло задуми І.Мазепи в іншу площину. Він пожертвував Петриком заради утримання влади в своїх руках, разом з тим позбувся на деякий час старшинських і автономістичних рухів, як того силою вимагали російські державці.

Отже, вже в ранній період свого гетьманування, за міркуванням О.Оглобина, Іван Мазепа виношував антимосковські наміри. Його політична програма здобуття Україні політичної незалежності не зреалізувалася. Окрім того, виступ Петрика засвідчив тяглість державотворчої традиції, яка виразно існувала в кращих аристократичних умах, починаючи з часів Хмельниччини.